

ביטחון בהצלחה

זהו אולי הכישלון המנהיגותי הקולקטיבי החמור ביותר בתורה. עשרה מהמרגלים שמשה שלח לתור את ארץ כנען חזרו ובאמתחתם דו"ח שנועד לשבור את רוחו של העם:

בָּאֵנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ. וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ הוּא, וְזֶה פְּרִיָּהּ. אָפֶס כִּי עָז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצִרּוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד... לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ... הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבְרָנוּ בָּהּ לְתוֹר אֶתֶּה אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא, וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רָאִינוּ בְּתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מְדוּתָ... וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים וְכִן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם (במדבר יג, כז-לג).

אלה היו דברי הבל, והמרגלים אמורים היו לדעת זאת. הם יצאו ממצרים, האימפריה הגדולה ביותר בעולם הקדום, לאחר סדרה של מכות שהורידו את המעצמה על ברכיה. הם עברו ביבשה בתוך ים סוף. הם ניצחו במלחמה את עמלק, עם של לוחמים נועזים. הם אפילו שרו, עם כל בני ישראל אחיהם, את שירת הים ובה מילים אלו:

שָׁמְעוּ עַמִּים יְרֻגְזוּן,
חַיֵּל אֲחִזּוּ יִשְׁבִּי פְּלִשְׁתִּי.
אֲז נִבְהָלוּ אֱלֹפֵי אֲדוֹם,

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

אֵילֵי מוֹאֵב יֶאֱחָזְמוּ רְעֵד,
נִמְגּוּ כָּל יִשְׁבֵי כְּנָעַן (שמות טו, יד-טו).

הם היו צריכים אפוא לדעת שיושבי כנען מפחדים מהם, ולא להפך. וכן אכן היה, כפי שסיפרה לימים רחב לשני המרגלים ששלח יהושע:

יִדְעִיתִי כִּי נָתַן ה' לְכֶם אֶת הָאָרֶץ, וְכִי נִפְלְאָה אִימַתְכֶם עָלֵינוּ, וְכִי נִמְגּוּ כָּל יִשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם. כִּי שָׁמְעָנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹכִישׁ ה' אֶת מִי יָם סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וְאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לְשָׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, לְסִיחָן וְלָעוֹג, אֲשֶׁר הִחַרְמֶתֶם אוֹתָם. וְנִשְׁמַע וַיִּמַּס לְבַבְנוּ וְלֹא קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם, כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵינוּ בְּשָׂמִים מִמֶּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת (יהושע ב, ט-יא).

משנים-עשר המרגלים, רק יהושע וכלב הפגינו מנהיגות. הם אמרו לעם שכיבוש הארץ אפשרי בהחלט מפני שה' איתו. העם לא שעה להם. אבל שני המנהיגים קיבלו את שכרם. רק הם, מכל בני הדור ההוא, זכו להיכנס לארץ. יתרה מכך, הכרזת האמונה הדווקנית שלהם, וסירובם להיסחף אחר הפחד, זוהרים היום בשמינו באותו בוקק שהיה להם אז, לפני שלושת אלפים ושלוש מאות שנה. יהושע וכלב הם גיבוריה הנצחיים של האמונה.

אחת המשימות הבסיסיות של כל מנהיג, מראש ממשלה עד ראש משפחה, היא לתת לאנשים תחושת ביטחון: ביטחון עצמי, ביטחון בקבוצה שהם חלק ממנה, ביטחון במשימה עצמה. המנהיג חייב להאמין בעם שהוא מוביל, ולהקרין אליו את האמונה הזו. כדבריה של תיאורטיקנית הניהול מהרווארד, רוזאבֶּת' מוס קאנטר, בספרה 'הביטחון בהצלחה', הדבר המרכזי במנהיגות איננו המנהיג אלא הדרך שבה הוא גורם לאחרים לבטוח בו.¹

לא פעם מתנהלים חיינו על פי עיקרון הנבואה המגשימה את עצמה; דברים קורים לנו מפני שאנחנו חושבים שהם יקרו. אנשים הנוטים לומר "אנחנו לא יכולים לעשות זאת" מגלים בדרך כלל שהם צודקים; כי מאחר שחשבו שלא יוכלו, אכן לא יכלו. והיפוכו של דבר אצל אלה האומרים "יכול נוכל". אם אין בכם ביטחון בהצלחה, כנראה תפסידו. אם יש לכם ביטחון, והוא ביטחון איתן המתבסס על הכנה ועל הצלחות בעבר, תצליחו. לא תמיד כמובן, אבל במידה תכופה שתאפשר, בסיכומו של דבר, ניצחון על המכשלות ועל הכשלים. זה מה שמלמד אותנו, למשל, הסיפור בספר שמות על ידי משה בקרב עם עמלק (כפי שראינו בשיחתנו לפרשת בשלח). כשבני ישראל מסתכלים כלפי מעלה, הם גוברים. כשהם כובשים ראשם בקרקע הם מתחילים להפסיד.

זו גם הסיבה לכישלון ההגדרה השלילית של הזהות היהודית. כוונתי לתפיסה הרווחת כל כך בעידן המודרני, שהעם היהודי הוא העם שאומות העולם שונאות, שישראל היא בראש ובראשונה מדינה מבודדת, שלהיות יהודי היום משמעותו העילאית היא לשלול מהיטלר ניצחון שלאחר המוות. תפיסה זו לא רק שאינה נכונה, אלא היא נבואת זעם המגשימה את עצמה: אם הסבל והרדיפות הם המגדירים את היהדות, לשם מה להיות יהודי? אין תמה שכמחצית מהיהודים הגדלים על דוקטרינה זו בוחרים להינשא נישואי תערובת ולקטוע כך את המסע היהודי.²

ההיסטוריון איש הארוורד דייוויד לנדס ניסה לגלות מדוע מדינות מסוימות אינן מצליחות להגיע לידי צמיחה כלכלית, בעוד אחרות נוחלות הצלחה מסחררת. בספרו 'עושר העמים ועוני העמים' הוא מנתח מקרים לאורך חמש מאות עמודים ויותר, ולבסוף מגיע למסקנה:

האופטימיסטים מצליחים בעולמנו, לא מפני שהם צודקים תמיד, אלא מפני שהם חיוביים. גם כשהם טועים הם חיוביים, ודרכם היא דרך ההישג, התיקון, ההשתפרות וההצלחה. אופטימיזם מושכל ופקוח עיניים משתלם; פסימיזם יכול להציע, לכל היותר, את הנחמה הריקה שבהיות צודק.³

אני מעדיף את המילה "תקווה" על פני המילה "אופטימיזם". אופטימיזם הוא האמונה שיהיה בסדר; תקווה היא האמונה שביחד נוכל לגרום לכך שיהיה בסדר. יהודי המכיר את ההיסטוריה של עמו אינו יכול להיות אופטימיסט; אך יהודי הראוי לשם יהודי לעולם אינו נוטש את התקווה. הנביאים הפסימיסטים ביותר, מעמוס עד ירמיהו, השמיעו אף הם את קולה של התקווה. המרגלים, לעומת זאת, גילו תבוסתנות, ונכשלו כמנהיגים וכיהודים. להיות יהודי הוא להיות סוכן של תקווה.

הפירוש המרשים ביותר שהוצע עד היום לפרשת המרגלים הוא זה של הרבי מלובביץ', הרב מנחם מנדל שניאורסון. הוא שאל את השאלה המתבקשת. התורה מדגישה כי המרגלים היו כולם מנהיגים: נשיאים, ראשי שבטים. הם לבטח ידעו שה' איתם, ושכאשר הוא בעזרתם אין דבר בעולם שלא יוכלו לעשות. הם ידעו שה' לא היה מבטיח להם ארץ שלא יעלה בידם לכובשה. מדוע אם כן חזרו ממנה עם הרו"ח השלילי?

תשובתו הופכת את ההבנה המקובלת של פרשת המרגלים על פניה. המרגלים, הוא אומר, לא פחדו מתבוסה. הם פחדו מניצחון. הם אמרו לעם מה שאמרו, אבל מה שגרם להם לומר כך הוא דבר אחר לגמרי.

שכן, מה היה מצבם עכשיו, במדבר? הם חיו בקרבת אלוהים הדוקה ומתמשכת. הם שתו מים מן הסלע. הם אכלו מן משמייים. הם היו מוקפים ענני כבוד. נסים ונפלאות היו בני לווייתם הקבועים.

ומה יהיה מצבם בארץ המובטחת? הם יצטרכו לצאת למלחמות, לחרוש את האדמה, לזרוע, לקצור, להקים ולקיים צבא, משק ומערכת רווחה. הם יצטרכו לעשות מה שכל עם אחר עושה: לחיות בעולם הממשי ובמרחב האמפירי. מה יהיו אז יחסיהם עם אלוהים? מה יהיה מקומו בחייהם? כן, הוא עדיין יהיה נוכח בגשם המצמיח את היבולים, בברכת השדה והעיר, במקדש בירושלים שהם יעלו אליו שלוש רגלים בשנה – אך נוכחותו לא תהיה נראית, אינטימית, נסית, כפי שהייתה במדבר. ומכך חששו המרגלים. לא מפני כישלון, אלא מפני הצלחה.

זהו חטא אצילי, אומר הרבי מלובביץ', אבל עדיין חטא. ה' רוצה שנחיה בעולם הממשי של העמים, המשקים והצבאות. ה' רוצה, כלשונו של הרבי, שנקים לו "דירה בתחתונים", קרי על פני האדמה. הוא רוצה שנביא את השכינה אל תוך חיי היומיום. קשה למצוא את אלוהים בשדה ובחוה, במשרד ובספק, במפעל ובבנק. אבל זהו בדיוק האתגר שנקראנו לו: לפנות לה' מקום בלב העולם הגשמי שהוא ברא, העולם ששבע פעמים הוא אמר עליו כי טוב. את זאת לא הבינו עשרת המרגלים. זה היה כישלון רוחני שחרץ את גורלו של דור שלם לארבעים שנות נדודי סרק.

האמת שבדבריו של הרבי מלובביץ' זוהרת היום אף יותר משזוהרה כשהפירוש נאמר לראשונה. זוהי הכרזה מעמיקה של המשימה היהודית. זו גם המחשה נאה למושג שנכנס לפסיכולוגיה מאוחר יותר, **פחד מפני הצלחה**.⁴ כולנו מכירים את הפחד מפני כישלון. הוא אשר מרתיע רבים מאתנו מפני העזה, וגורם לנו להישאר באזור הנוחות. אולם הפחד מפני הצלחה הוא תופעה ממשית לא פחות. אנחנו רוצים

הצלחה; כך אנחנו אומרים לעצמנו ולאחרים. אולם לא פעם אנו פוחדים, שלא במודע, מפני מה שההצלחה תביא בכנפיה: קבלת אחריות חדשה, ציפיות גבוהות מדי מאתנו, וכן הלאה. בעצם, אנחנו מפחדים להיעשות למה שהיינו נעשים אילו נסך בנו מישהו אמונה בעצמנו.

הנוגדן לפחד, פחד מפני כישלון ופחד מפני הצלחה כאחד, מצוי בקטע האחרון בפרשתנו: מצוות ציצית (במדבר טו, לח-מא). התכלת שנצטוונו לשים בפתיל הציצית היא צבע השמיים. היא הצבע שאנו רואים בנושאנו את עינינו אל על (לפחות בישראל שטופת השמש). כשאנו לומדים להרים את עינינו, אנו מתגברים על פחדינו. מנהיגים נותנים לאנשים ביטחון בלמדם אותם להסתכל כלפי מעלה. איננו כחגבים – כל עוד איננו כחגבים בעינינו.

שאלות לשולחן שבת:

- כיצד יכולה הציצית לעזור לנו להתגבר על הפחדים שתוארו בשיחה?
- התוכלו להבין לליבם של עשרת המרגלים שחששו מפני אובדן אורח החיים שהורגלו לו במדבר?
- איך אפשר להכניס את השכינה אל חיי השגרה המעשיים שלנו?

1 רוזבאט' מוס קאנטר, הביטחון בהצלחה: איך המנצחים מצליחים ומדוע מפסידים הנכשלים, מאנגלית: דורית לנדס, תל אביב: פקר, 2005.
 2 National Jewish Population Survey 1990: A Portrait of Jewish Americans, Pew Research Center, October 1, 2013.
 3 David Landes, *The Wealth and Poverty of Nations*, London, Little, Brown, 1998, 524
 4 לעתים הוא מכונה "תסביך יונה", בעקבות יונה הנביא. ראו Abraham Maslow, *farther reaches of human nature*, Harmondsworth, Penguin Books, 1977, 35-40.